

---

# ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

---

УДК [339.13:633.1]:616.036.21

DOI <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.4>

**Аверчев О.В.**

доктор сільськогосподарських наук, професор,  
професор кафедри економіки та фінансів,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8333-2419>

**Фесенко Г.О.**

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9462-8573>

**Averchev Oleksandr, Fesenko Ganna**

Kherson State Agrarian and Economic University

## РОЗВИТОК РИНКУ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

### DEVELOPMENT OF MARKETS FOR CEREAL CROP WITHIN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

---

*У статті розглянуто питання щодо впливу пандемії COVID-19 на розвиток ринку круп'яних культур. У процесі вивчення економічних аспектів щодо розвитку ринку круп'яних культур в умовах пандемії встановлено, що обмежувальні заходи негативно вплинули на розвиток ринку круп'яних культур. Значний негативний вплив на продовольчому ринку мали великі торговельні мережі та крупні закупівельні фірми, які протягом карантину підвищили ціни на сільськогосподарську продукцію. Аналізуючи статичну звітність виробництва саме гречки та проса, можна зробити висновки, що за останні роки відзначається збільшення посівних площ і валового збору проса та зменшення посівних площ і валового збору гречки. Зробивши аналіз цін на основні круп'яні культури, можемо зробити висновки, що за останні роки ціни є нестабільними та носять хвилюподібний характер.*

*Головними чинниками, що впливають на динаміку цін, є врожайність круп'яних культур, площа посівів, політична ситуація та форс-мажорні обставини (на початку 2020 р. відбулось значне подорожчання круп у зв'язку з пандемією COVID-19).*

**Ключові слова:** круп'яні культури, пандемія, карантинні заходи, ринок, економіка виробництва.

*В статье рассмотрены вопросы влияния пандемии COVID-19 на развитие рынка крупяных культур. В процессе изучения экономических аспектов по развитию рынка крупяных культур в условиях пандемии установлено, что ограничительные меры негативно повлияли на развитие рынка крупяных культур. Значительное негативное влияние на продовольственном рынке имели большие торговые сети и крупные закупочные фирмы, которые в течение карантина повысили цены на сельскохозяйственную продукцию. Анализируя статическую отчетность производства именно гречихи и проса, можно сделать выводы, что за последние годы отмечается увеличение посевных площадей и валового сбора проса и уменьшение посевных площадей и валового сбора гречихи. Проведя анализ цен на основные крупяные культуры, можно сделать выводы, что за последние годы цены нестабильны и носят волнообразный характер.*

*Главными факторами, влияющими на динамику цен, являются урожайность крупяных культур, площадь посевов, политическая ситуация и форс-мажорные обстоятельства (к началу 2020 г. произошло значительное подорожание круп в связи с пандемией COVID-19).*

**Ключевые слова:** крупяные культуры, пандемия, карантинные мероприятия, рынок, экономика производства.

---

*The article examines the impact of the COVID-19 pandemic on the development of the cereal crop market. In the process of studying the economic aspects of the market development of cereal crops within the conditions of the pandemic, it has been established that restrictive measures have had a negative impact on the development of the cereal market. Large trade system and large purchasing firms had a significant negative impact on the food market and increased agricultural prices during the quarantine period (despite attempts by the State to regulate the prices of certain food groups). As a result of these actions, there has been a reduction in the demand of the population and a gradual change in the structure of the sector; due to the reduction of the subjects of production of agricultural products and, especially, their marketing. This explains why the prices of agricultural products in Ukraine in April-May exceeded by 20–40 percent (for different food groups) in comparison with EU countries».*

*When restrictive quarantine measures were introduced, small and medium-sized enterprises suffered the greatest losses. Agribusiness holdings and other large enterprises and associations felt less of the impact of the quarantine. By analyzing the static reporting of the production of buckwheat and millet, one can conclude that in recent years, there has been an increase in the area planted and in gross yield of millet and a decrease in the area planted and gross yield of buckwheat. After analyzing the prices of the main cereals, we can conclude that in recent years prices have been unstable and are of ups and downs nature.*

*The greatest volatility in terms of cost is represented by buckwheat. If the value of the other grains varies according to the crop and a speculative factor comes to the fore when it comes to the size of the sown area. Rice can be considered the most stable cereal. Price fluctuations are most often triggered by low residues of high quality cereal and force majeure. But these fluctuations are temporary, so after the disappearance of the «external stimulus» the cost returns to the previous positions.*

*The main factors influencing price movements are cereal crop yields, area under cultivation, political situation and force majeure (in early 2020, there was a significant increase in the cost of cereal due to the COVID-19 pandemic)*

**Key words:** *cereal crops, pandemics, quarantine measures, market, economy of production.*

**Постановка проблеми.** В умовах пандемії та світової економічної кризи спостерігається збільшення попиту на крупи та інші продукти переробки зернових та круп'яних культур на внутрішньому та зовнішньому агропродовольчих ринках.

Населення та бізнес в Україні мають негативний досвід ажіотажного продажу продуктів в умовах кризових явищ, пов'язаних із відсутністю ринків збуту продуктів харчування, переживши перший місяць карантину без порожніх полиць у магазинах та страху перед голодом. Зростання попиту на їжу призвело до зростання роздрібних цін.

Крупи є другим за важливістю та кількістю продуктом переробки зерна. Відмінні риси виробництва круп включають різноманітність видів сировини та виробів із нього. В Україні вирощують майже всі зернові культури, з яких виробляють крупи, тому перспективи розвитку ринку круп'яних культур безпосередньо залежать від виробництва та якості врожаю, а також наявності запасів зерна. У зерновій промисловості всі культури, з яких виробляються злаки, поділяються на дві групи: безпосередньо круп'яні культури – гречка, овес, просо, рис; умовно круп'яні культури – пшениця, ячмінь, жито, кукурудза, зернобобові.

Ажіотажний попит на гречану крупу через поширення коронавірусу привів до її зникнення в деяких роздрібних торговельних мережах. І на 1 березня, коли саме цей ажіотажний попит розпалювався, запаси гречки в Україні були на 20% нижчі, ніж торік. Відповідно, зросла ціна, й зараз поповнити ці запаси немає чим. Коли виникали певні проблеми кілька років тому, то Україна імпортувала гречку й крупу переважно з Казахстану, Росії. Нині цього не буде. Оскільки у цих країнах також значно скоротився валовий збір гречки, тому гречана крупа забезпечує тільки внутрішній ринок.

Значний негативний вплив на продовольчому ринку мали великі торговельні мережі та крупні закупівельні фірми, які протягом карантину підвищили ціни на сільськогосподарську продукцію (незважаючи на спроби державного регулювання цін на окремі групи продовольчої продукції). Наслідками таких дій стали зменшення

попиту з боку населення, а також поступова зміна «структури галузі через зменшення суб'єктів виробництва сільськогосподарської продукції, особливо її реалізації. Саме цим зумовлене перевищення цін на продукти сільського господарства в Україні у квітні-травні на 20–40% (за різними продовольчими групами) порівняно з країнами ЄС» [6].

Круп'яні культури є стратегічним продуктом забезпечення продовольчої безпеки, який вирізняється, серед іншого, стабільним широким попитом та споживанням завдяки високій харчовій цінності та доступності цін для всіх верств населення. Традиційно в Україні найбільш поширеними круп'яними культурами є гречка, просо та рис.

Зерно злаків та вироблені з нього продукти завжди мали великий попит, оскільки вони становлять основу продовольчої бази та безпеки держави. Попит на крупи традиційно зростає в умовах певного ускладнення розвитку соціально-економічних процесів та загострення кризових явищ у суспільстві. Круп'яне зерно і вироблені з нього продукти мають велике значення в раціоні людини. Зернові культури в нашій країні традиційно входять до набору необхідних продуктів. Проте валові збори врожаю не дуже великі – менше 3% валового збору зерна в країні. Збільшення виробництва круп'яних культур має велике значення для формування збалансованого продовольчого ринку.

Розглядаючи круп'яну галузь, слід зазначити, що вона залишається стратегічно важливою галуззю народного господарства, тому вивчення питання формування ринку круп'яних культур в умовах пандемії є актуальним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проаналізувавши наукові роботи вітчизняних та зарубіжних учених щодо розвитку ринку круп'яних культур, варто відзначити, що окремі аспекти його розвитку відображено в наукових працях В.М. Андрусика, В.І. Бойка, В.В. Дудченка, О.А. Козака, О.В. Нікішиної, О.В. Ульянченка та ін.

Однак питання, пов'язані з вивченням особливостей формування і функціонування ринку круп'яних культур в умовах пандемії та сьогодення, залишаються недостатньо розкритими й вимагають подальшого дослідження, оскільки потенціал ринку круп'яних культур є надзвичайно перспективним, особливо у світлі сучасних вимог до вирішення проблеми насичення ринку високоякісними продуктами харчування, технологій виробництва та переробки продукції.

**Формулювання цілей статті.** Обґрунтувати та висвітлити економічні аспекти розвитку ринку круп'яних культур в умовах пандемії.

**Виклад основного матеріалу.** У 2020 р. пандемія коронавірусу внесла свої корективи не тільки у соціальну сферу, а й суттєво вплинула на розвиток світової економіки у цілому. Пандемія та вимушені заходи вплинули на українську економіку. Так, за даними Міністерства економіки, за перше півріччя 2020 р. валовий внутрішній продукт України зменшився на 6,5% порівняно з аналогічним періодом 2019 р., зокрема у другому кварталі падіння становило 11%, що менше, ніж раніше очікували (14%). [1]. На думку вчених з Європи та Азії, економіки всіх країн світу зазнали збитків, що, своєю чергою, вплинуло на добробут населення [2–4].

Згідно з прогнозом Національного банку України (НБУ), падіння ВВП у 2020 р. може становити щонайменше 6%. Водночас, за даними МВФ, українська економіка зменшиться на 8,2% до кінця 2020 р. За оновленими оцінками, «дефіцит поточного рахунку може зрости до 1,7% ВВП у 2020 році, 2% – у 2021 році і трохи зменшиться, до 1,9%, у 2022 році. У квітні МВФ очікував збільшення дефіциту цього року до 2% ВВП, а наступного року – до 2,4% ВВП» [5].

Щомісячна динаміка економічної активності свідчить про те, що економіка пережила свій пік і переступила поріг максимального негативного ефекту від жорстких протиепідемічних заходів як усередині країни, так і за її межами, що більше відчувалося

у квітні-травні 2020 р. За даними Міністерства економіки, у січні-липні падіння складеного індексу виробництва становило 7,7% (зниження на 7,3% у січні-травні 2020 р.), і зараз на тлі пом'якшення карантину воно поступово починає відновлюватися.

На кінець липня сільське господарство продемонструвало зменшення обсягів виробництва на 40,6% порівняно зі збільшенням на 12,2% у червні 2019 р. та -18,7% наприкінці першої половини цього року порівняно з +5,8% за січень-червень 2019 р. [6].

Аграрний сектор має вирішальне значення для продовольчої безпеки України. Торгівля сільськогосподарською продукцією є одним із двох основних джерел валютних надходжень у країні. Загалом експорт сільськогосподарської продукції, насамперед зерна, дає Україні до 40% валютних надходжень. До 2019 р. сільськогосподарський експорт приніс державі понад 20 млрд дол. [7].

Сільське господарство як «бізнес на відкритому повітрі» з мінімальною кількістю людських ресурсів значно менше відчуває на собі карантинні обмеження. Найкраще почувуються представники великих агрохолдингів, що мають політичний протекціонізм та надмірну фінансову платоспроможність. Карантинні заходи, пов'язані з поширенням коронавірусу, втратили явно виражений вплив на капіталізацію українських публічних агрокомпаній: акції «Астарта», «Кернел», МХП на біржі піднялися до рівня лютого 2020 р.

Серед адміністративних заходів, які мали місце під час карантину та безпосередньо впливали на розвиток сільського господарства, слід назвати закриття ринків у березні-травні 2020 р. У результаті таких дій дрібні виробники були позбавлені можливості продавати свою продукцію, не отримували коштів для задоволення інших потреб, окрім продуктів харчування. Ураховуючи, що, на думку експертів, до 85% ранніх овочів і ягід зазвичай продаються на продовольчих ринках, це призвело до проблем зі збутом вирощеної продукції, позбавило споживачів джерел їжі та поставило дрібних фермерів та селян у скрутне фінансове становище [8].

Тим часом великі торгові мережі та великі закупівельні фірми під час карантину підвищували ціни на сільськогосподарську продукцію (незважаючи на спроби державного регулювання цін на окремі групи продовольчої продукції). Це призвело до зменшення попиту з боку населення, а також поступової зміни структури галузі внаслідок зменшення суб'єктів сільськогосподарського виробництва, особливо його продажу. Саме тому ціни на сільськогосподарську продукцію в Україні у квітні-травні були завищені на 20–40% (для різних груп продуктів харчування) порівняно з країнами ЄС [9].

Ураховуючи ці чинники, фермери були позбавлені можливості продавати власну продукцію, що призвело до зменшення обігових коштів. У зв'язку із цим мікро, малі та середні фермерські господарства стали набагато поступливішими в процесі відчуження власної землі, нерухомості та засобів сільськогосподарського виробництва. Наслідком цього може бути подальше посилення монопольних тенденцій у сільському господарстві. Альтернативою є об'єднання дрібних фермерських господарств для спільного пошуку рішень та протидії монополії великих агрохолдингів [10].

«Існує також проблема «закриття» багатьох країн у плані експорту сільськогосподарської продукції через піклування про рівень особистої продовольчої безпеки. Харчова промисловість та агропромисловий сектор уже постраждали в тій чи іншій мірі, причому деякі компанії стикнулися зі швидким зростанням попиту на свою продукцію у міру того, як панічне скуповування продуктів загострюється по всій країні, в умовах, коли в деяких випадках імпорту конкурентів обмежений. Інші сектори промисловості, наприклад вітчизняні виробники харчових продуктів, зазнали швидкого зниження попиту з боку продуктових секторів, ресторанного бізнесу та кафе» [11].

«Натомість бізнес змушений був відвойовувати ринки збуту як в Україні, так і за кордоном. Першими та найбільш відчутного впливу зазнали зерновики, адже отримали обмеження експорту, яке призвело до скорочення продажу за кордон на 70%. У плодоовочевому бізнесі та тваринництві найбільше клопотів завдало закриття всієї країни місцевих базарів, де реалізовували більшість продуктів у регіонах» [12].

Урядом було запроваджено заборону на експорт української гречаної крупи до 1 липня 2020 р. У МЕРТ пояснили, що на продуктових полицях в Україні раніше окрім місцевої була гречка з Білорусі, Росії та Казахстану. Проте ці країни припинили її експорт до України, оскільки також значно скоротився валовий збір гречки, тому гречана крупа забезпечує тільки внутрішній ринок.

Уряд подав законопроект «Про внесення змін до Митного тарифу України щодо тимчасового застосування ставок ввізного мита на окремі види зернових культур» № 3310 від 07.04.2020. Але за висновками Головного науково-експертного управління Верховної Ради, «запровадження нульових ставок імпортного мита на жито, овес, рис, гречку та просо потребує обґрунтування. Нині на жито, гречку та просо діє 20-відсоткове імпортне мито, на овес та рис – 5-відсоткове» [18].

Такі послаблення на кордоні для цих товарів, за планами урядовців, зможуть запобігти «істотним ціновим коливанням» під час пандемії коронавірусу.

Головне управління, проаналізувавши законопроект, висловило деякі зауваження. Зокрема, у висновку зазначається:

«У супровідних до проекту документах не наведено чіткого обґрунтування потреби застосування саме нульових ставок увізного мита на поставки в Україну відповідної продукції, а не часткового зменшення рівня його митно-тарифного оподаткування. Окрім того, у пояснювальній записці зазначається, що «проект закону розроблено Мінекономіки на підставі аналізу показників імпорту, пропозиції та попиту жита, вівса, рису, гречки та проса». Це, зокрема, не дає змоги належним чином оцінити спроможність запропонованого у проекті інструмента забезпечити у короткостроковій перспективі задекларовану мету – збільшення імпорту для стабілізації ситуації на ринках відповідних видів товарів.

Із приводу аргументації на користь законопроект, що його реалізація «не потребує фінансування із державного чи місцевого бюджетів. Водночас зниження надходження до державного бюджету від скасування ввізного мита на період дії закону може становити приблизно 1,9 млн грн. Зазначені втрати мають бути компенсовані від збільшення імпорту та надходжень від оподаткування внутрішніми податками господарських операцій із зазначеними товарами» звертаємо увагу на необхідність дотримання вимог ч. 3 ст. 91 Регламенту Верховної Ради України та ч. 1 ст. 27 Бюджетного кодексу України щодо надання до законопроект належного фінансово-економічного обґрунтування (включно з відповідними розрахунками)» [13].

Тим часом у роздрібній торгівлі гречка подорожчала ще більше. Кілограмова упаковка в окремих столичних супермаркетах уже коштує 59 з лишком гривень. Охочих купувати за таку ціну не спостерігається, що є логічним, адже кому ця крупа була дуже потрібна, закупили під час карантинного ажіотажу, тепер попит знизився, бо запаслися, а висока вартість тим більше стримуватиме бажання її придбати.

Пшоно нині дешевше, ніж було рік тому. На початку 2019-го спостерігалася нестача: ціни у роздріб сягали понад 40 грн за кілограм. Аграрії у 2020 р. відвели більші площі під цю культуру, мали кращий урожай – і дефіцит одразу зменшився. Що не можна сказати про посіви гречки. Площа посівів гречки в 2019 р. становила близько 80 тис га.

Із 2015 по 2018 р. можна простежити загальне збільшення виробництва зернових в Україні. Воно пов'язане більше із зовнішньою торгівлею країни, серед якої зернові є однією з найприбутковіших категорій.



У 2019 р. найбільше було вироблено у Одеській (7,9%), Дніпропетровській (7,4%), Харківській (6,8%), Полтавській (6,7%) областях. Найменше – у Чернівецькій (0,8%), Закарпатській (0,5), та Івано-Франківській (1%). На рис. 1 відображено посівні площі та виробництво таких круп'яних культур, як просо, рис та гречка.

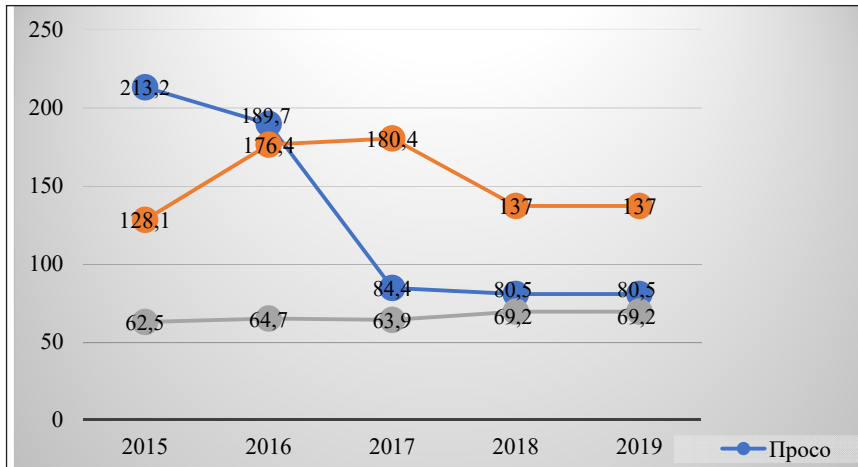


Рис. 1. Виробництво круп'яних культур в Україні, тис га  
(за даними аналізу інформації Державної служби статистики)

Простежується зменшення посівних площ та загального виробництва зазначених вище культур. Сьогодні основним чинником розвитку ринку круп в Україні є скорочення внутрішнього споживання, що передусім пов'язано з демографічною кризою.

Аналізуючи статичну звітність виробництва саме гречки та проса, можна зробити висновки, що за останні роки відзначається збільшення посівних площ та валового збору проса та зменшення посівних площ та валового збору гречки. Загальне збільшення виробництва проса в Україні станом на 2019 р. спостерігається у Харківській, Херсонській та Дніпропетровській областях.

Найменше виробництво у Тернопільській, Рівненській та Волинській областях. Найбільше виробництво гречки в Україні станом на 2019 р. спостерігається у Житомирській та Хмельницькій областях. Зменшення посівних площ відзначається у Чернівецькій, Одеській, Закарпатській та Запорізькій областях.

Зробивши аналіз цін на основні круп'яні культури, можемо зробити висновок, що за останні роки ціни є нестабільними та носять хвилеподібний характер. Особливо це прослідковується в період 2016–2019 рр. За останні роки ціни на гречку падають, а на рис і просо, навпаки, зростають (рис. 2).

«Останніми роками, за даними аналізу інформації Держслужби статистики, щорічне виробництво усіх видів круп становило близько 380 тис т. Основне їх виробництво було зосереджено на борошномельних переробних підприємствах, які розміщені здебільшого в зонах вирощування круп'яних культур, що дає змогу їм мати не лише стабільну сировинну базу, а й частково економити на додаткових виробничо-логістичних витратах» [11].

Найбільшими виробниками круп в Україні є: CerealUkraine, «Терра», Шевченківський завод, ТОВ «Надія», «Альтера», ArtFoods, «Серпень», «Макфа», «Народна», «Сто пудів», «Такіда», «Фуршет», «Хуторок» [14].

Говорячи про заводи з переробки зерна, можна виділити таких лідерів в Україні (рис. 4).

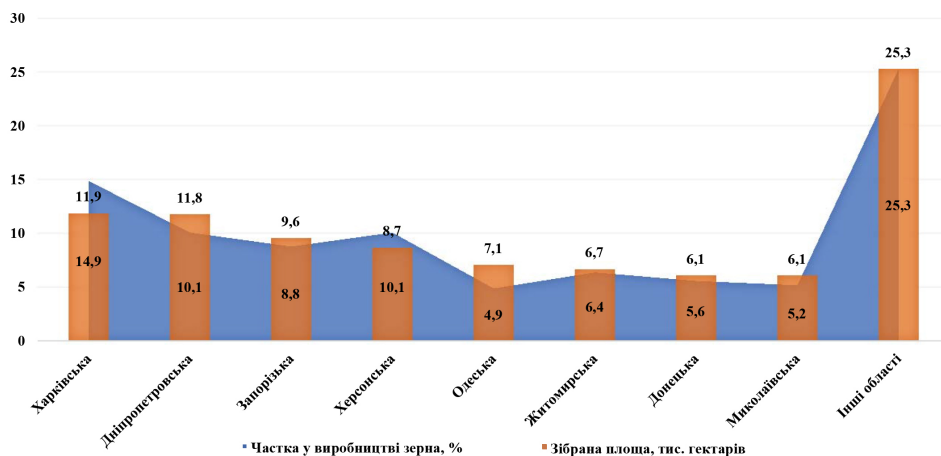


Рис. 2. Розподіл областей за найбільшими площами вирощування проса у 2019 р. (за даними аналізу інформації Державної служби статистики)

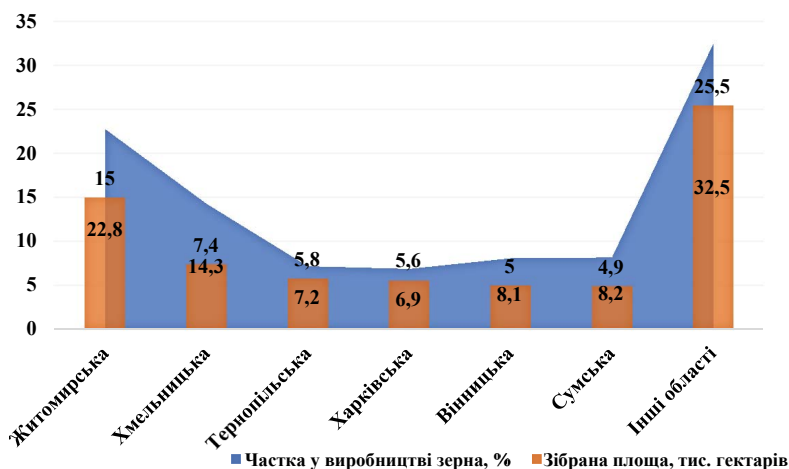
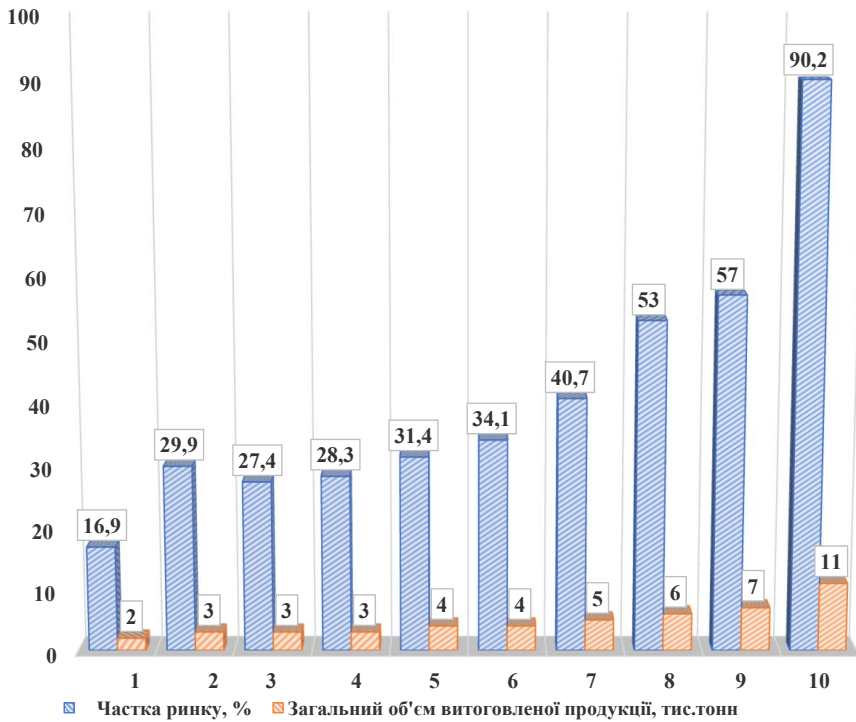


Рис. 3. Розподіл областей за найбільшими площами вирощування гречки у 2019 р. (за даними аналізу інформації Державної служби статистики)

У структурі вітчизняного виробництва круп спостерігаються деякі зміни. Якщо раніше на першому місці була гречана крупа, яка має найбільший попит у населення, то нині її частка становить близько 19–20% у сумарному обсязі виробництва круп, тоді як найвищу питому вагу в цій структурі займають зерна зернових культур плюснені, перероблені в пластівці, лушені, обрушені, різані або подрібнені (окрім рису, зазначеного у позиціях 10.61.11.00–10.61.12.50).

Упродовж 2017–2019 рр. спостерігається тенденція до зниження виробництва круп на основі пшона й ячменю, тоді як обсяги гречаної, кукурудзяної і пшеничної зростають (табл. 1).

Проте навіть через досить напружений внутрішній баланс зерна гречки і присутність на ринку дешевшої імпортової продукції вітчизняне фасоване виробництво



- 1 – Рівне-Борошно
- 2 – Енділь
- 3 – Васильківхлібопродукт
- 4 – Новопокровський КХП
- 5 – Кролевецький комбінат хлібопродуктів
- 6 – ТОВ «Хмельницьк-Млин»
- 7 – ТОВ «КВФ «Рома»
- 8 – Дніпромлин
- 9 – Столичний млин
- 10 – Вінницький комбінат хлібопродуктів № 2

Рис. 4. Заводи – лідери з переробки за 2019/2020 р.  
(за даними аналізу інформації Державної служби статистики)

стабільно зростає. Якщо у 2017 р. виробництво гречки (ядриця, січка) становило 57,9 тис т, то у 2019 р. воно зросло до 71,3 тис т.

Забезпечення стабільного економічного розвитку національних товаровиробників як основи для поглиблення інтеграційних процесів в українській економіці вимагає від держави збалансування ринкового середовища, а від виробників – підвищення ефективності виробництва та реалізації продукції [14; 19].

В Україні виробництво зернових та круп за обсягами вище, ніж внутрішнє споживання. Із початку 2019/20 маркетингового року (липень 2019 – червень 2020) станом на 28 квітня 2020 р. експорт зернових з України досяг 50 млн т [4; 5].

На рис. 6 та 7 відображено експорт та імпорт борошномельно-круп'яної продукції з порівнянням обсягів із загальним обсягом експорту та імпорту.



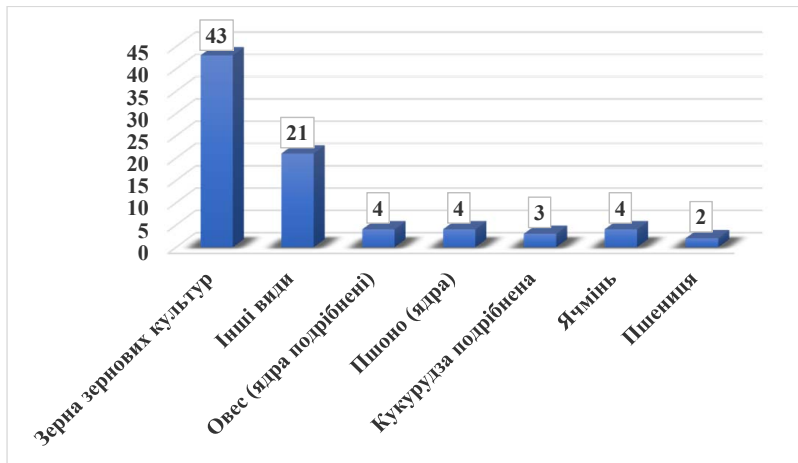


Рис. 5. Структура виробництва основних видів круп підприємствами України у 2019 р., % (за даними аналізу інформації Державної служби статистики)

Таблиця 1

**Динаміка виробництва основних видів круп підприємствами України у 2017–2019 рр. (тис т)**

Основні види круп	2017	2018	2019
Виробництво усіх видів круп	379,3	81,5	376,3
Овес (ядра, подрібнений)	6,3	3,3	13,5
Пшоно (ядра)	21,7	4,2	15,2
Гречка (ядриця, січка)	57,9	4,3	71,3
Кукурудза подрібнена	12,4	0,3	12,8
Ячмінь (ядра, подрібнений)	18,8	6,1	14,7
Пшениця (ядра, подрібнена)	3,4	8,9	9,6
Зерна зернових культур, перероблені в пластівці, лушені, обрушені, різані або подрібнені (крім рису...)	153,6	56,1	161,4
Інші види	105,2	8,3	77,8

Джерело: за даними аналізу інформації Державної служби статистики

Серед країн, яким Україна експортувала продукцію у 2019 р., фігурують: країни ЄС, Китай, Туреччина, Єгипет, Індія, Білорусь, США, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Польща, Малайзія, Саудівська Аравія.

Основними країнами, які імпортують крупи до України і, відповідно, є конкурентами на світовому ринку круп, є: Російська Федерація, Казахстан, Азербайджан, Грузія, Польща, Ізраїль, Єгипет, Молдова, Білорусь.

Якщо говорити про те, які країни на яких крупах спеціалізуються, то впевнено можна сказати, що основні споживачі рису – азіатські країни, де він є основою для багатьох страв. Основними споживачами гречки та проса є слов'янські країни, у раціон яких традиційно входять ці культури. До них відносяться: Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Польща, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Україна, Хорватія, Чорногорія та Чехія.

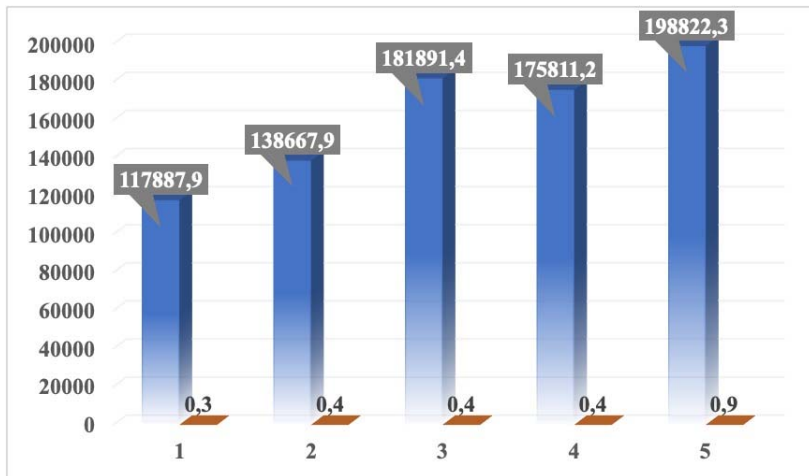


Рис. 6. Експорт продукції борошномельно-круп'яної промисловості за 2015–2019 рр. (за даними аналізу інформації Державної митної служби України)

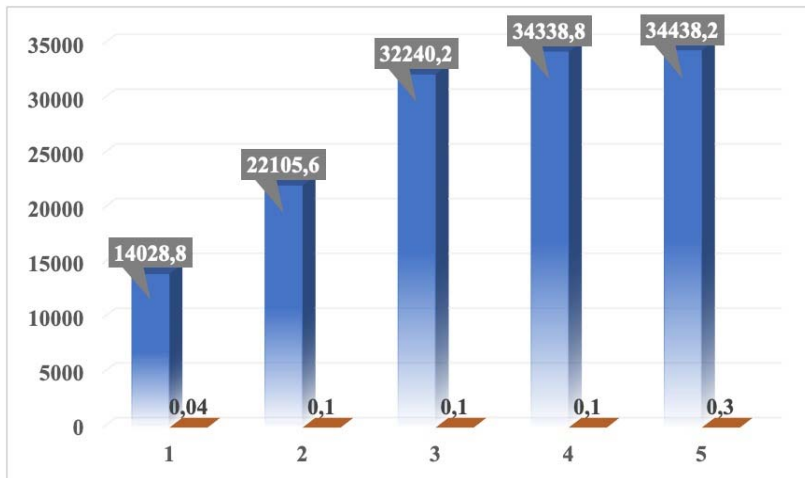


Рис. 7. Імпорт продукції борошномельно-круп'яної промисловості за 2015–2019 рр. (за даними аналізу інформації Державної митної служби України)

Пшона завжди було однією з найбільш стабільних у питанні ціни круп. Проте скорочення валового збору призвело до скорочення пропозиції, а це, своєю чергою, спровокувало стрибок ціни. Тільки збільшення посівних площ дало змогу повернути вартість пшона до обґрунтованих цін.

Найбільшу волатильність у питанні вартості традиційно демонструє гречана крупа. Причому якщо щодо інших круп вартість коливається залежно від урожаю і розміру посівних площ, то в питанні з гречкою на перший план виходить спекулятивний чинник. Оскільки на ринку кілька років поспіль пропозиція круп перевищувала попит, її вартість помітно падала, але після того як будуть вироблені надлишки, ціна гречки знову, відповідно до прогнозів, почне підвищуватися. Також на підвищення ціни впли-

ває інформація про те, що посіви гречки будуть поступово скорочуватися до рівня 2003 р. Україна займає лідируючі позиції в рейтингу найбільших світових виробників та найбільших світових імпортерів. За даними 2019 р., Україна займає третє місце у виробництві і четверте – в імпорті.

За статистичними даними, за останні два десятиріччя обсяги виробництва скоротилися до 104 тис т у 2020 р., тобто в 4,6 рази. Найбільшим імпортером гречки в Україну в 2020 р. була Російська Федерація з часткою 42% від загального імпорту в грошовому виразі. При цьому ціна на 19% менша від ціни поставки всіх інших постачальників.

Рис можна вважати найбільш стабільною в питанні ціни крупою. Коливання ціни найчастіше спровоковані низькими залишками високоякісної крупи і форс-мажорними обставинами. Але ці коливання тимчасові, тому після зникнення «подразника» вартість повертається на колишні позиції.

Внутрішнє виробництво рисових продуктів задовольняє потреби споживання на 30–40%, тому значна частина цієї продукції імпортується. У загальній структурі виробництва зернових злаків виробництво рису становить 8%. Нині вітчизняні рисосіючі господарства не в змозі повністю задовольнити внутрішній попит, хоча найкращі господарства мають урожайність 7,0–7,7 т/га.

У зв'язку з анексією Криму Україна втратила близько 50% оброблюваних площ рису. За останні роки вони становлять 12,7 тис га, у тому числі в Херсонській області – 8,2 тис га, в Одеській – 4,7 тис га. Середня площа посівів у господарствах становить 300 га. Валовий збір зерна за останні чотири роки поступово зростає: у 2015 р. – 62,5 тис т; у 2018 р. – 69,2 тис т.

Також Україна у 2020 р. експортувала гречку, просо, овес та жито на \$11,5 млн і ввезла до країни рису на \$27,6 млн.

**Висновки.** Ринок круп в Україні за традицією є доволі волатильним, незважаючи на те що є насиченим та сформованим. Обсяг виробництва круп за останні роки в Україні демонструє неоднозначну динаміку. У деяких сегментах відзначається істотне зниження обсягів продукції, що випускається. Окрім того, в останні роки вітчизняний ринок круп характеризується високою волатильністю цінової кон'юнктури, акцітажним попитом на гречку через зниження її пропозиції, нестабільними споживчими настроями, змінами в розподілі виробництва рису по регіонах України. Державний ринок круп'яний ринок є внутрішньоорієнтованим, близько 21% від загального виробництва реалізується на зовнішніх ринках.

Створення та функціонування ефективно функціонуючого ринку круп'яних культур необхідно розглядати в контексті розвитку зовнішньоекономічної діяльності, оскільки він стає найважливішим складником світових економічних відносин країни. Формування та розвиток зовнішньоторговельного ринку зерна з мінімальними додатковими витратами дає змогу підвищити рентабельність зернового господарства, оскільки зовнішньоекономічні операції характеризуються високою прибутковістю порівняно з операціями на внутрішньому ринку. Подолання сировинної орієнтації українського сільськогосподарського експорту, збільшення виробництва круп'яної продукції з високою доданою вартістю для потреб внутрішнього та зовнішнього ринків зумовлюють необхідність вивчення природи плинності відтворювальних процесів на ринку круп, виявлення економічних проблем його розвитку та обґрунтування напрямів і методів їх подолання.

Головними чинниками, що впливають на динаміку цін, є врожайність круп'яних культур, площа посівів, політична ситуація та форс-мажорні обставини (на початку 2020 р. відбулося значне подорожчання круп у зв'язку з пандемією COVID-19).

#### Список використаних джерел:

1. Українська економіка впала за півроку на 6,5%. У другому кварталі – на 11%. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/6/663774/> (дата звернення: 11.03.2021).

2. The impact of COVID-19 on the grain and oil seeds sector. *Wiley Online Library*. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cjag.12239> (дата звернення: 22.03.2021).
3. The implication of the COVID-19 pandemic on rice market performance in Java, Indonesia – *IOPscience*. *IOPscience*. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/637/1/012049> (дата звернення: 22.03.2021).
4. COVID-19 outbreak and the need for rice self-sufficiency in West Africa. *Science Direct.com | Science, health and medical journals, full text articles and books*. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X20301972> (дата звернення: 15.03.2021).
5. МВФ погіршив прогноз падіння ВВП України в 2020 році. *LIGA*. URL: <https://ua-news.liga.net/economics/news/mvf-pogirshiv-prognoz-padinnya-vvp-ukraini-v-2020-rotsi> (дата звернення: 23.03.2021).
6. Чи буде Україна з хлібом в рік коронавірусу та посухи. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52441162> (дата звернення: 19.03.2021).
7. Українські агрохолдинги відновлюються після падіння через коронавірус. *Agravery.com – аграрне інформаційне агентство*. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukrainski-agroholdingi-vidnovluutsa-pisla-padinna-cerez-koronavirus> (дата звернення: 20.03.2021).
8. Карантин як механізм монополізації сільського господарства – НС. *URL Shortener – Short URLs & Custom Free Link Shortener | Bitly*. URL: <https://bit.ly/2CVHDJI> (дата звернення: 10.03.2021).
9. Карантин як поштовх для об'єднання малих фермерів і спільного пошуку рішень. *Громадський Простір Все для третього сектору в одному порталі*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=karantyn-yak-poshtovh-dlya-objednannya-malyh-fermeriv-i-spilnoho-poshuku-rishen> (дата звернення: 17.03.2021).
10. COVID-19: Вплив на харчову промисловість та агробізнес. *KPMG*. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/vplyv-na-kharchovu-promyslovist.html> (дата звернення: 19.03.2021).
11. Коронавірус 2020 та харчова безпека: чи буде Україна з продовольством, а бізнес з гривнею. *Агрополіт – гаряча агрополітика*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/721-koronavirus-2020-ta-harchova-bezpeka-chi-bude-ukrayina-z-prodovolstvom-a-biznes-z-grivneyu> (дата звернення: 09.03.2021).
12. Асоціація виробників рису в Україні. URL: <http://rice.org.ua/manufacturers/> (дата звернення: 11.03.2021).
13. Averchev O., Fesenko H. Analysis of economic aspects of buckwheat, panicum and rice growing and production in central and eastern Europe and Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5. № 6.
14. Ринок круп'яних культур у 2020 році: аналітика та прогнози. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/17395-rynok-krupianykh-kultur-u-2020-rotsi-analytika-ta-prohnozy.html> (дата звернення: 15.03.2021).
15. Показники зовнішньої торгівлі України. *Державна митна служба України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.03.2021).
16. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2021).
17. Державна митна служба. URL: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/> (дата звернення: 13.03.2021).
18. Electronic Archive Khmelnytskyi National University ELARKHNU: Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution. Apache Tomcat. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/9750> (date of access: 21.04.2021).

### References:

1. *Ekonomichna pravda*. *Ukrainska ekonomika vpala za pivroku na 6,5%. U druhomu kvartali – na 11%*. *Ekonomichna pravda* [Economic truth]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/6/663774/> (accessed 11 March 2021).
2. The impact of COVID-19 on the grain and oil seeds sector. *Wiley Online Library*. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cjag.12239> (accessed 22 March 2021).
3. The implication of the COVID-19 pandemic on rice market performance in Java, Indonesia – *IOPscience*. *IOPscience*. Available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/637/1/012049> (accessed 22 March 2021).

4. Covid-19 out break and the need for rice self-sufficiency in West Africa. *Science Direct.com | Science, health and medical journals,full text articles and books*. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X20301972> (accessed 15 March 2021).
5. LIGA.net. MVF pohirshyv prohnoz padinnia VVP Ukrainy v 2020 rotsi. *LIGA* [International Monetary Fund worsened the forecast of a fall in Ukraine's gross domestic product in 2020]. Available at: <https://ua-news.liga.net/economics/news/mvf-pogirshiv-prognoz-padinnia-vvp-ukraini-v-2020-rotsi> (accessed 23 March 2021).
6. Chy bude Ukraina z khlibom v rik koronavirusu ta posukhy. *BBCNews Ukraina* [Will Ukraine with bread per year covid-19]. BBC News Ukraina. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52441162> (accessed 19 March 2021).
7. Ukrainski ahrokhodnyhy vidnovliuutsia pislia padinnia cherez koronavirus. *Agravery.com – ahrarne informatsiine ahentstvo* [Ukrainian agricultural holdings are revived after the fall due to coronavirus]. Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukrainski-agroholdingi-vidnovluutsia-pisla-padinna-cerez-koronavirus> (accessed 20 March 2021).
8. Karantyn yak mekhanizm monopolizatsii silskoho hospodarstva | NS. *URL Shortener – Short URLs & Custom Free Link Shortener | Bitly*. [Quarantine as a mechanism of agricultural monopoly] Available at: <https://bit.ly/2CVHDDI> (accessed 10 March 2021).
9. Karantyn yak poshtovkh dlia obiednannia malykh fermeriv i spilnoho poshuku rishen | *Hromadskyi Prostir. Hromadskyi Prostir | Use dlia tretoho sektoru v odnomu portali* [Quarantine as a blow to unite farmers and the common search for solution]. Available at: <https://www.prostir.ua/?news=karantyn-yak-poshtovh-dlya-objednannya-malyh-fermeriv-i-spilnoho-poshuku-rishen> (accessed 17 March 2021).
10. COVID-19: Vplyv na kharchovu promyslovist ta ahrobiznes. *KPMG* [Impact on food and agribusiness]. Available at: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/vplyv-na-kharchovu-promyslovist.html> (accessed 19 March 2021).
11. Koronavirus 2020 ta kharchova bezpeka: chy bude Ukraina z prodovolstvom, a biznes z hryvneiu. *Ahropolit – hariachaahropolityka* [Will Ukraine with food and the business with grivna]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/721-koronavirus-2020-ta-harchova-bezpeka-chi-bude-ukrayina-z-prodovolstvom-a-biznes-z-grivneyu> (accessed 09 March 2021).
12. Asotsiatsiia vyrobnykiv rysu v Ukraini [Association of rice producers in Ukraine]. Available at: <http://rice.org.ua/manufacturers/> (accessed 11 March 2021).
13. Averchev O., Fesenko H. Analysis of economic aspects of buckwheat, panicum and rice growing and production in central and eastern Europe and Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 5, no. 6. (accessed 18 March 2021).
14. Rynok krupianykh kultur u 2020 rotsi: analityka ta prohnozy – Ahrobiznes sohodni. *Ahrobiznes sohodni* [The market for cereal crops in Ukraine in 2020]. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/17395-rynok-krupianykh-kultur-u-2020-rotsi-analalyka-ta-prohnozy.html> (accessed 15 March 2021).
15. Pokaznyky zovnishnoi torhivli Ukrainy. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy* [Indicators of Ukraines foreign trade. State customs service]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 16 March 2021).
16. Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. [Ukrainian State Statistics Service]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23 March 2021).
17. Home | Derzhavna Mytna Sluzhba. *Derzhavna Mytna Sluzhba* [State customs service]. Available at: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/> (accessed 13 March 2021).
18. Electronic Archive Khmelnytskyi National University ELARKHNU: Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution. Apache Tomcat. Available at: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/9750> (accessed 21 April 2021).